

Форпост модерної українськості

Серед іншого освіта є формою інтелектуального зміцнення, якого ця країна потребує більше, ніж будь-чого, якщо її людям судилося раніше чи пізніше стати громадянами і господарями власної колективної долі.

Джеймс Мейс

В основу концепції відродження Києво-Могилянської академії було покладено кілька засад. І головною з них була засада відродження традицій першого в Східній Європі університету як університету *українського*. На ідеї створення в пострадянській Україні вищого навчального закладу, першорядним завданням якого стало б формування нової національної еліти, наголошував В'ячеслав Брюховецький, згадуючи уже після понад десятилітнього існування Академії про початки втілення свого задуму в життя: «Від давньої Академії ми взяли *принципи оборони українськості* – в сучасній інтерпретації. Цей акцент мав бути найвиразнішим, бо за століття пригнічення українського духу в царській Росії, а потім і в радянській системі, сама ідея національної вищої школи вимагала активності й, до певної міри, навіть творчої агресивності» [1].

Те, що проект відродження Києво-Могилянської академії, попри всі перешкоди й труднощі на шляху до його реалізації, виявився успішним, зумовило передусім послідовне дотримання зазначеного принципу, що водночас не заперечував ідеї універсальності знань і відкритості до світу. Цьому відповідав і добре продуманий вибір робочих мов університету, що ними стали українська і англійська. Українська забезпечила національну основу освіти, а знання англійської дало змогу залучати до навчального процесу західні підручники й наукову літературу. Відтак могилянська молодь отримала можливість опановувати знання, накопичені світовою інтелектуальною спільнотою, від яких українців ізолював радянський режим, що дозволяв користуватися лише тією інформацією про західну науку і культуру, яку дозвляла й ідеологічно відфільтровувала Москва. Завдяки доброму володінню англійською мовою, а також опануванню за вибором інших мов могилянські студенти налагоджують безпосередні контакти із зарубіжними університетами та іншими науковими й культурними осередками, що розширює інтелектуальний простір обміну інформацією, звільняючи його від деформацій, спричинених однобічністю потужного впливу російського мовнокультурного поля.

Знаменно, що першим почесним професором університету «Києво-Могилянська академія» став у 1992 році Юрій Шевельов, – український учений, праці якого в галузі мовознавства, літературної критики, культурології відносять до вершинних здобутків славістики ХХ століття.

Знавець багатьох мов, Шевельов писав свої праці українською, англійською, німецькою, польською, французькою мовами, знайомлячи західний світ із здобутками української культури і гуманітарної науки. Проте на батьківщині колишній вихованець Харківського університету, що під час Другої світової війни емігрував на Захід, був затаврований як «український буржуазний націоналіст», і впливові в академічних і університетських колах борці з тим самим «націоналізмом» уже в незалежній Україні не поспішали оприлюднювати і популяризувати творчий доробок видатного гуманітарія.

Під час перших приїздів Шевельова до Києва ані Київський університет імені Тараса Шевченка, ані інші навчальні заклади столиці не скористалися з унікальної можливості ближчого знайомства із всесвітньо відомим славістом. Натомість керівництвом відкритої Києво-Могилянської академії запросило Шевельова до співпраці. У вересні 1992 року Юрій Володимирович прочитав у Могилянці цикл лекцій з історії й діалектології української мови. Одна з лекцій, присвячена концепції ученого щодо походження української мови, в якій Шевельов на мовних фактах спростував радянську теорію «спільної колиски» трьох

східнослов'янських народів, була опублікована у Видавничому домі Києво-Могилянської академії за назвою «Чому общерусский язык, а не вѣборуська мова?». Пізніше у цьому ж видавництві побачила світ збірка статей Шевельова «Портрети українських мовознавців», надзвичайно важлива для вивчення історії мовознавства доби українізації 20-х років минулого століття, а також було перевидано монографію ученого «Внесок Галичини у формування української літературної мови».

У мене залишилося незабутнє враження від лекцій Шевельова, які я приходила слухати разом із могилянськими першокурсниками. Впадала у вічі й активна зацікавленість студентів, які старанно конспектували лекції, а по їх закінченні не поспішали розбігатися, а оточували професора щільним колом, ставлячи йому різноманітні додаткові запитання. Обличчя Юрія Володимировича світилося теплою усмішкою, йому виразно імпонувало спілкування із цікавою, спраглою знань молоддю.

Тоді я ще не знала, що через дев'ять років сама переживу подібні радісні почуття від викладання й спілкування зі студентами Могилянки.

Загалом могилянські студенти – це особлива громада, і не даремно шукачі кваліфікованих кадрів гаяються за нашими випускниками. Наше студентське товариство справді вирізняється з-поміж інших. Цього вдалося досягти через відмову від старої форми вступних іспитів і запровадження анонімного тестування. Воно унеможливило корупцію і забезпечило рівні умови для всіх абітурієнтів. Тести, які має виконати вступник, орієнтовані не тільки на перевірку суми його знань, а й на виявлення творчих здібностей, а також здатності зосередитись і мобілізуватись на виконання великої кількості завдань упродовж чітко визначеного часу. Саме тому в умовах великих конкурсів до Могилянки потрапляє найздібніша молодь з усіх областей України.

Застосування цілком нового для радянської дійсності принципу «liberal arts education» – «вільного творчого навчання», запровадження демократичних стосунків між викладачем та студентом, стимулювання творчого підходу до навчання створили в університеті особливу атмосферу, придатну для відновлення тієї «гуманітарної аури нації», про яку говорила Ліна Костенко у своїй блискучій лекції, прочитаній у стінах Києво-Могилянської академії 1 вересня 1999 року.

Саме в Могилянці знайшов своє інтелектуальне середовище Джеймс Мейс – ще одна видатна особистість, американський громадянин, що став українцем за покликанням серця. У своїй титанічній науковій, публіцистичній і організаційній діяльності, значення якої для становлення української державності вповні оцінять тільки наступні покоління, Мейс найбільше цінував викладацьку працю в Києво-Могилянській академії. «Із усього, чим я займаюсь в Україні, – писав Мейс у газеті «День» 17 жовтня 2000 року, – найбільше гордості і радості мені приносить викладання в Києво-Могилянській академії, яка щойно відзначила 385-ту річницю свого заснування. Будучи найстарішим вищим навчальним закладом у цій частині світу, академія мала щастя бути закритою у XIX столітті й відновленою з нічого тільки після проголошення незалежності України. Це створило можливість побудувати щось нове і вільне від мертвого багажу, який інші університети успадкували з радянського минулого» [2, 174–175].

В іншій статті, написаній трьома роками пізніше, 16 вересня 2003 року, Мейс знову говорив про своє захоплення студентством Києво-Могилянської академії: «Правда полягає в тому, що мої студенти дійсно найкращі, найрозумніші; деякі з них просто амбітні, але багато з них справжні ідеалісти, вони цілком налаштовані на те, щоб зробити цю країну ліпшою для них самих та їхніх нащадків. Мої колеги та ваш покірний слуга намагаються зробити все, що від нас залежить, аби допомогти їм у їхніх зусиллях змінити ситуацію на краще, з огляду на теперішні реалії, покладаючись на досягнення гуманітарної науки на Заході» [2, 279].

Звісно, до Академії вступає багато молоді з російськомовних родин – такою є реальність постколоніальної ситуації країни.

Але особлива аура Могилянки, високий рівень викладання, насиченість культурного середовища розмаїтими подіями та презентаціями створюють сприятливий ґрунт для

формування у молодих людей стійкої національної ідентичності, усвідомлення важливості україномовного спілкування не тільки на лекціях, а й поза ними. Соціолінгвістичне опитування, яке провела в грудні 2001 року студентка гуманітарного факультету Наталія Якубчак, засвідчило, що після вступу до Академії українську мову у повсякденному спілкуванні почали вживати набагато частіше 41,82 % опитаних студентів, а трохи частіше – 23,8 % [3, 6].

Час навчання в Могилянці для більшості студентів – це час активних роздумів про своє покликання, пошуку відповідей на складні питання суспільно-політичного життя, формування активної громадянської позиції. До актуальних проблем, над якими міркують молоді люди, належить і свідомий вибір мовної поведінки. Можна навести у зв'язку з цим кілька характерних висловлювань, зібраних кафедрою соціології методом глибинних інтерв'ю під час минулорічного вивчення мовної ситуації в НаУКМА: «До вступу в Академію в мене були деякі труднощі і комплекси з приводу української мови. Тобто в сім'ї, дома, з родичами це було природно, все нормально, а з друзями мені було важко, коли до мене звертаються російською, чи я знаю, що людина більше спілкується російською, а мені легше українською спілкуватися, мені було важко, я не знала, як правильно зробити і так далі... Якесь така внутрішня дилема була. А після вступу до Академії вона повністю розв'язалася, я зараз себе дуже вільно почуваю в плані вживання мов. І з цього приводу дуже рада» [4, 23].

«До вступу було більше російської мови, а зараз я знаю, де можу розвивати свої public speaking skills українською мовою» [4, 23].

«Я надзвичайно люблю українську мову, відчуваю себе дійсно в позитивному плані вищою людиною, через те, що зміг повернути те, що наша сім'я втратила. В якийсь момент в мене було відчуття чогось такого, що ми щось втратили і, відповідно, початок спілкування українською сприймався як початок якісно нового життя» [4, 14].

«...Для мене українська мова є набагато більше, ніж просто засіб спілкування... Я відчув, що повністю змінив особистість після того, як став спілкуватися українською мовою. По-перше, знайшов своє місце, відповідно, в Могилянці, відчув себе певною мірою оновленою людиною і вже зараз просто життя здається трохи іншим...» [4, 3].

«Я спілкуюся останні кілька років, коли приїжджаю на Д., українською мовою. Реакція різна – від здивування до, відповідно, підтримки... Почуваюся гордо, почуваюся, що я дійсно роблю потрібну річ, ще відповідно демонструю свою патріотичність.

І... хочеться... вступити в дискусію, така агресивна україномовність» [4, 6].

Успішність Києво-Могилянської академії як університетського осередку, де формується сильна, зі свідомою державницькою позицією національна еліта, «оцінили» і наші московські опоненти. У розміщеній в Інтернеті статті Інокентія Андрєєва «Русская речь как щит и меч» наголошено: «...в настоящее время на Украине осуществляется проект, который способен в перспективе свести на нет русское влияние в интеллектуальной сфере. Это проект Киево-Могилянской академии. Преподавание в этом ВУЗе ведется на украинском и английском языках. Качественное обучение английскому языку дает возможность в принципе не обращаться к русскому культурному фонду, что выводит развитие всех передовых дисциплин из русла развития постсоветской науки и переводит их в развитие современных интеллектуальных течений Запада» [5].

Автор статті пропонує нейтралізувати вплив Києво-Могилянської академії, небезпечний для російського домінування в соціокультурному просторі України, через альтернативний проект заснування в східних регіонах країни російськомовних «передових наукових центрів»: «Представляется необходимым формирование “зеркальной” гуманитарной научной структуры на территории Восточной Украины – Русского Института. Эта структура была бы свободна от академизма – путем рекрутирования молодых ученых из ведущих вузов, которые не могут войти в структуры академические по различным причинам – от несогласия с традицией до банальных материальных проблем. Сотрудники этой структуры были бы избавлены от традиционных интеллигентских предрассудков о сотрудничестве с властью» [5].

Проте навіть за умов спроби реалізації такого відверто антиукраїнського освітянського проекту, що не можна виключати, враховуючи нинішній склад Верховної Ради й уряду, зупинити процес інтелектуального зміцнення української спільноти, який триває у відродженій Києво-Могилянській академії, де виховується молоде покоління освіченої еліти, позбавленої комплексів меншовартості й мовно-культурної та ментальної залежності, неможливо. Не даремно її гаслом є: «Час плинний, Києво-Могилянська академія вічна!» **Примітки** 1. *Брюховецький В'ячеслав*. На наше «бути чи не бути» відповіло саме життя // Урок української. – 2003. – № 7. – С. 2–4.

2. *Мейс Джеймс*. Возз'єднання зі світом // День і вічність Джеймса Мейса (за загальною редакцією Лариси Івшиної). – К.: ЗАТ «Українська прес-група», 2005. – 448 с.

3. *Якубчак Наталія*. Чи легко залишатися оазою? (Мовний «автопортрет» сучасної Могилянки) // Урок української. – 2003. – № 7. – С. 5–10.

4. Мовна ситуація в НаУКМА: Якісне розвідувальне дослідження (рукопис). – Кафедра соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія», Київський міжнародний інститут соціології. – К., 2006. – 24 с.

5. <http://www.ctvr.ru/1422>.